

Lesů neubývá, ba naopak: v České republice máme v současné době více než dva a půl milionu hektarů lesních porostů; zalesněná je tedy třetina území a plocha lesních pozemků trvale roste. Asi nepřekvapí, že nejméně lesních porostů je na území Prahy, nejlépe zalesněnými kraji jsou naopak kraj Karlovarský a Liberecký. Do tuzemských lesů míří každoročně miliony návštěvníků, a to zejména za rekreací a za sběrem lesních plodů.

Naši předkové si na rozdíl nás nechodili do lesa odpočinout.

ANITA
BLAHUŠOVÁ
spolupracovnice LN

Ukrajovali si z nich svůj životní prostor a ve vztahu k lesu jako zdroji surovin a obživy převažovaly ekonomické zájmy. Člověkem vytvořené bezlesí nad zalesněnými plochami začalo mít u nás navrch už ve středověku.

Pastva v lese

„Změny byly regionálně různorodé, ale pokud bychom celé území zprůměrovali, pole, pastviny a sídla převážily zhruba od konce 13. a definitivně pak od 14. století. Lesů neustále ubývalo,“ konstatuje Jiří Woitsch z Etnologického ústavu Akademie věd ČR. Středověké lesy navíc většinou nebyly nepřístupnými temnými hvozdami, jak si je mnozí z nás představují. Kromě těžby dřeva byly lesy využívány i k pastvě zvířat, zejména prasat, a provozovala se v nich také lesní řemesla, například uhlířství. Byly tedy hodně zalidněné a většinou by nám připadaly jako špatně obhospodařované. Charakteristické byly neznatelné hranice mezi zemědělskou krajinou a různými houštinami, mlázím a vzrostlým lesem.

„Temné hvozdě se nacházely jen v okrajových částech Čech a Moravy, ale i v nich se občas pásli dobytek nebo se lovila zvěř. Běžné lesy byly spíše řídké a prosvětlené. Velký úbytek nastal v 16. století, kdy byly z velké části totálně vykáceny Krkonoše,

Lesy byly hodně zalidněné a většinou by nám připadaly jako špatně obhospodařované. Typické byly neznatelné hranice mezi zemědělskou krajinou, houštinami, mlázím a vzrostlým lesem.

hodně se kvůli takzvané valašské salašnické kolonizaci kácely také například v Beskydech. Vrchol odlesnění českých zemí nastal přibližně na přelomu 18. a 19. století, pak už zase začalo lesů pomalu přibývat. Existovaly samozřejmě výjimky, jako třeba těžba na Šumavě, která byla do té doby lesnický poměrně málo využívána,“ doplňuje etnolog.

Existuje ideální les?

Ve starších dobách se vykácené plochy nechávaly samovolně zarůst, systematická umělá obnova lesů započala až v 19. století a po dlouhou dobu se pak vysazovaly převážně jehličnaté monokultury. Dnes se náš pohled na vzhled lesního porostu výrazně mění: ačkoliv je stále dominantním druhem v tuzemských lesích smrk ztepilý (polovina lesních stromů je právě smrků), klade se důraz na zvyšování podílu listnatých dřevin. Smíšené lesy splňují požadavky na větší biodiverzitu porostů, dokáží lépe odolávat škůdcům a chorobám či bránit půdní erozi než dřívě preferované jehličnaté monokultury. Významnou roli hraje také fakt, že dnešní předsta-

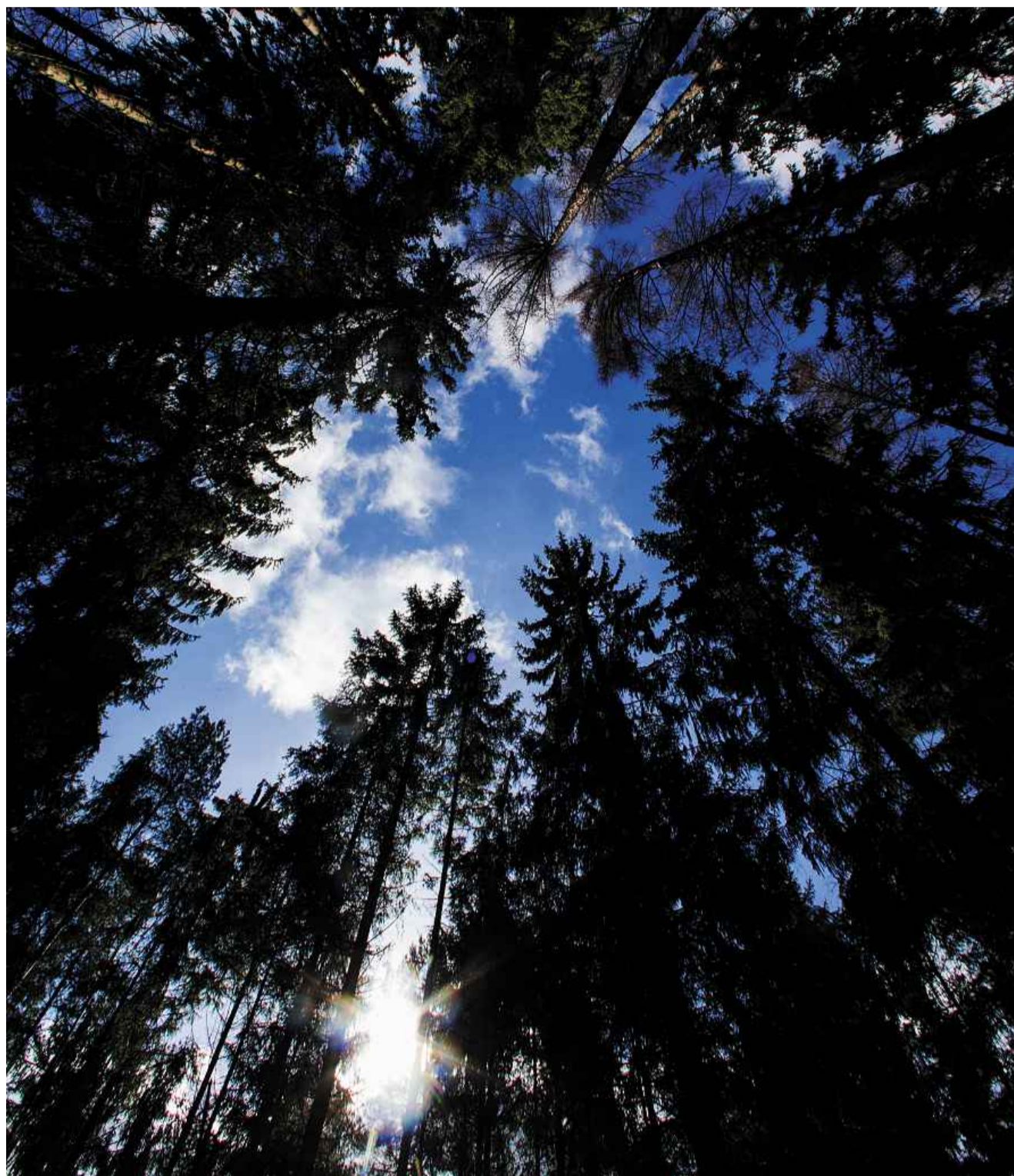
vu ideálního původního pralesa naplňuje nejlépe právě smíšený či listnatý lužní les.

Je to ovšem představa značně ošemetná: „Pokud jde o podobu lesa, cloumají většinou lidé velmi romantické představy,“ podotýká Petr Pokorný, odborník na kvartérní paleoekologii z Centra pro teoretická studia Univerzity Karlovy a Akademie věd. „Ve čtvrtohorách, kde se právě nacházíme, proběhlo dosud zhruba padesát let ledových, střídáních dobami meziledovými. Z pyloových analýz a z výzkumu dochovaných rostlinných zbytků máme představu o tom, jak ve zmíněných obdobích lesní porosty vypadaly, a můžeme určit podobné vývojové zákonitosti. Současná doba meziledová se pomalu chýlí ke svému konci a s ní i nadvláda smíšených lesů: v dlouhodobém vývoji je porosty dřevin budoucí spíše blíží opět k jehličnanovým monokulturám,“ vysvětluje paleoekolog.

Ideální les neexistuje, porosty procházejí neustálým vývojem: „Dříve patřila mezi nejběžnější dřeviny našich lesů jedle. Když pak na konci osmnáctého století v důsledku kalamity prakticky na-

Český les

Celé dny trávíme uprostřed civilizace: v prostředí, které si člověk vytvořil a přizpůsobil k obrazu svému. Když se jednou za čas ocitneme v lese, pocítíme téměř posvátnou bázeň z divočiny, kterou často těsně následuje pocit lítosti nad tím, jak panenské přírody v této ryzí podobě kvůli naší činnosti stále ubývá. Skutečnost je ale jiná.

Ideální les neexistuje. Dříve patřila mezi nejběžnější dřeviny našich lesů jedle, na konci 18. stol. prakticky naráz vyhnula a nahradily ji smrčiny a bučiny. FOTO MAFRA

ráz vyhnula, nahradily jedlové porosty smrčiny a bučiny. Dnes tak trochu odmítaný a nechťený smrk je u nás doma, myslím tím samozřejmě naše původní smrky, které mají velkou genovou rozmanitost, ne ty dovezené alpské nebo ještě exotičtější,“ dodává Petr Pokorný.

Docela mladý prales

Jak vidno, vzhled a skladba původních pralesů není jednoduché rekonstruovat, tím spíše je zde místo pro zajímavé experimenty. Každé školou povinné dítě ví, kde se u nás skutečný prales nachází: Boubín u Prachatic. Termín prales je ale v souvislosti s našimi středoevropskými lesy poněkud zavádějící: ani Boubínský prales není lidskou rukou nedotčená divočina, a ač se v něm nacházejí dřeviny našich lesů jedle, když byl vyjmut z lidské činnosti teprve roku 1858.

Snahy obohatit tvář českých lesů a ponechat alespoň část lesních porostů svému osudu tak, aby vznikl lidskou rukou neovlivněný ekosystém, jdou ruku v ruce se vzrůstajícím ekologickým hnutím novověku a jsou stále aktuálnější.

V okolí Ještědu se například už od roku 2004 vyvíjí pod záštitou neziskové organizace Čmelák lesní porost, nazvaný s trochou nadsázky Nový prales. Dobrovolníci zde mění smrčkovou monokulturu v pestrou a živý ekosystém.

„Vykoupili jsme od původních majitelů šest pozemků o rozloze 35 hektarů, prosvětlili smrčkovou monokulturu a do připravených míst jsme vysázeli více než 70 tisíc sazenic původních dřevin – například jedle, buky, jasanu, javory, jilmy. Navracíme do lesa druhovou pestrost rostlin a živočichů, navíc nově vzniklý smíšený les lépe dokáže zadržet vodu v krajině a také odolávat nejrůznějším kalamitám, třeba i kůrovcovým,“ říká Adéla Kurková z hnutí Čmelák.

Na výsledek více než desetiletého snažení se můžou zájemci zajet kdykoliv podívat: Nový prales je veřejně přístupný a prochází jím česko-německá naučná stezka. Popsané kousky divočiny jsou více či méně výtvořeny člověkem, existuje ale na našem území les v takové podobě, v jaké rostl třeba před pěti tisíci lety? V jistém smyslu ano: „Pokud chcete vidět porosty dřevin tak, jak vypada-

ly před zásahem člověka před několika tisíci let, je třeba se vydat na strmé suťové svahy. Ukázkové jsou například kamenité svahy Milešovky v Českém středohoří. Jde o nepřístupné lokality, kde se nikdy nikomu těžít dřevo nevyplatilo. Tamní porosty jsou pestrou směsí složenou z jasanů, javorů, lísek, ale také smrků či jedlí,“ poukazuje paleoekolog Petr Pokorný.

Většina z nás už si například na dřevěném nábytku všimla vyražených písmen FSC, symbolizujících jeden z certifikátů udržitelného lesního hospodaření. Výrobce se takto zaručuje, že dřevo bylo výtěženo šetrným způsobem v porostu, jehož pěstování se co nejvíce blíží přírodním principům. V České republice jsou nejrozšířenější dva systémy: FSC (Forest Stewardship Council) a PEFC (Programme for the Endorsement of Forest Certification Schemes). Certifikují se v nich jak samotné lesní porosty, tak i výrobci a zpracovatelé dřeva. Oba systémy jdou nad rámec legislativy a jsou institucemi uznávány jako rovnocenné, oba deklarují snahu o zajištění trvale udržitelného lesního hospodaření.

„FSC jde navíc ještě nad rámec české legislativy a klade vyšší důraz na ekologické aspekty, jakými jsou rozmanitost druhů či půdní režim,“ uvádí Petr Březina, zástupce společnosti FSC Česká republika. „V rámci tradičního lesního hospodaření se u nás vytěží najednou kus lesa a vznikne paseka, což má vliv na biodiverzitu a klima v daném místě. Následně se vysadí nový les, často smrkový, který je náchylný k různým kalamitám, a toto se opakuje dokola,“ dodává.

Těžba bez pasek

Hospodaření podle certifikace FSC je podle Petra Březiny založeno na omezení pasek, pro těžbu se vybírají konkrétní stromy. „Zároveň se nechávají v lese vyrůstat malé stromky už od semene. Výsledkem je smíšený les s bohatou biodiverzitou,“ vysvětluje.

Podobně vidí smysl certifikace FSC také Václav Jansa, vedoucí oddělení ochrany přírody KR-NAP: „Neprovádíme úmyslné holoseče, lesy jsou obnovovány primárně přirozenou cestou pomocí mateřského porostu. Jsou druhově pestřejší, skladba dřevin více odpovídá stanovištím, struktura je zcela odlišná od stejnověkých porostů. Nepoužíváme v rámci hospodaření nebezpečné chemikálie, a to ani proti kůrovcům, v lese pracují pouze kvalifikovaní pracovníci, režim hospodaření přizpůsobujeme chráněným druhům, klade důraz na ochranu půdy proti poškození a erozi,“ vypočítává.

Původním záměrem vzniku certifikací bylo regulovat těžbu v tropických deštných pralesích, zabránit kácení ohrožených druhů dřevin a chránit tamější domorodé komunity, mnozí proto považují jejich existenci v tuzemsku za nadbytečnou. Výkonný ředitel PEFC ČR Stanislav Slanina to vidí jinak: „Zapojení se do certifikace PEFC je přínos pro světové lesnictví, ne-

Pokud chcete vidět porosty dřevin tak, jak vypadaly před zásahem člověka před několika tisíci let, je třeba se vydat na strmé suťové svahy. Ukázkové jsou například kamenité svahy Milešovky.

boť tím určujeme směr, jakým by se mělo vydat. Všichni ve spotřebitelském řetězci by měli řešit původ dřevní suroviny ve svých produktech, neb to je cesta, kterou se nám společně podaří snížit celosvětový podíl ilegálních těžeb. Žijeme v globalizovaném světě – stromy jsou zde v ČR vypěstovány s péčí řádných hospodářů při splnění všech požadavků legislativy a trvale udržitelného hospodaření. Dřevo z ČR putuje třeba na pily v Rakousku, Německu, pak dále jako polotovary do USA na stavbu dřevostaveb. Pokud bude dřevo opatřeno certifikátem, získává zákazník jistotu, že se nepodílí na devastaci lesů kdekoli na světě.“ O dřevo s jasným původem, je však ve světě zájem a do povědomí se dostává i v tuzemsku.

Ať se nám to líbí nebo ne, podoba lesů se odvíjí už po staletí zejména od potřeby těžby dřeva. I při vzrůstajících nárocích na spotřebu dřeva se ale vymizení lesních porostů v budoucnosti bát nemusíme: procházet se v nich budou bezpochyby i naši potomci. Jak však budou lesy za sto let vypadat, zůstává otevřenou otázkou.

„Naše lesnictví vychází z pruské tradice, lesníci rádi vidí lesy organizované a dobře dostupné, my biologové bychom je zase rádi viděli divočeji a pestřejší. Alespoň v rezervacích,“ říká paleoekolog Petr Pokorný. Zůstává tak na společenském shodě, zda upřednostníme životnímu prostředí šetrný způsob obhospodařování lesních porostů a co si vlastně pod tímto pojmem budeme představovat.